

УДК 340.15:341

Качан Є.В., студент I курсу, група ПР-143 юридичного факультету ННІ права і соціальних технологій ЧНТУ

Козинець О.Г., к.і.н., доцент, зав. кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права
юридичного факультету ННІ права і соціальних технологій ЧНТУ

РУСЬКА ПРАВДА ЯК ПАМ'ЯТКА ПРАВА

Актуальність цієї теми є доволі великою тому, що на сьогоднішній день базові правові поняття і категорії відіграють вирішальну роль у подальшому розвитку правотворчості. Руська Правда не була так би мовити першою збіркою законів на Русі. Першим і найголовнішим першоджерелом права вважають був правовий звичай. Важлива роль цього права уже в сучасних умовах державотворення пояснюється тим, що воно несе в собі конкретні категорії які формуються протягом всієї історії кожного конкретного народу і уже в кінцевому випадку формують його подальший шлях та спрямування уже під час випробувань, що чекають на нього в житті. В ранньодержавному суспільстві звичай був історично першим джерелом права то в період вже зміцнення держави на прикладі Київської Русі виникає нагальна потреба закріплення його в писемному вигляді.

Серед першоджерел права домінували саме норми, що виникли на основі звичаїв. Дані про звичаї східних слов'ян ще до утворення Київської Русі містяться у літописах і повідомленнях зарубіжних авторів. Вони регулювали порядок здійснення кровної помсти, проведення деяких процесуальних дій: присяга, ордалії, оцінка показань свідків та ін. У процесі становлення класового суспільства, а також розвитку писемності, звичаї, що використовувалися в інтересах пануючого класу, поступово трансформувалися у норми звичаєвого права, які знаходили своє відображення у текстах законів. Ці правові норми були тісно пов'язані з нормами моралі і тому вважалися справедливими, тому з цими нормами повинна була рахуватися навіть панівна верхівка. До писемних джерел права Київської Русі, що дійшли до нашого часу, належали договори, продукти законотворчої діяльності київських князів та рецепційоване візантійське право, але все ж таки найвизначнішою пам'яткою Київської Русі є Руська Правда.

Руська Правда – звід законів, найвідоміша пам'ятка давньоруського княжого законодавства, що регламентувала внутрідержавні феодальні відносини Київської Русі. Руська правда – основне джерело пізнання суспільного ладу, держави і права Давньоруської держави. Збірник базується на нормах звичаєвого права, та містить в собі норми різних галузей права, насамперед цивільного, кримінального й процесуального. До наших часів оригінал, нажаль, не зберігся, а тільки списки.

Вперше Руську Правду відкрив російський історик О.Татищев у 1738 р., який знайшов список Новгородського Літопису, в якому був текст Короткої Правди. Тільки через 30 років вона вперше вийшла друком – в 1767р. [2].

У науковій літературі списки найдавнішого збірника вітчизняного права прийнято розділяти на три основні редакції: Коротку, Просторову та Скорочену. Вони пов'язані між собою змістом, оскільки виникли в рамках однієї епохи, однак на різних етапах розвитку феодалізму.

У літературі зазначається, що “Руська правда” була досить типовим зводом правових норм для своєї доби. Аналогічні пам'ятки права відомі в історії інших європейських країн, передусім Франції та Німеччини “варварські правди”. Дослідники, зокрема Р. Хачатуров, вказують на нетипові риси, “Руської правди”. Зокрема, у ній повністю відсутній притаманний давньому праву символізм судових дій і призначення покарання. Її норми – життєві й конкретні, позбавлені характерної для давніх часів жорстокості. Одночасно “Руська правда” відобразила досить примітивний рівень розвитку держави і права в Київській Русі. Вона не знала абстрактних юридичних понять, узагальнених розпоряджень, складних правових конструкцій [2].

Звичайно, були спроби довести, що був вплив на Правду з боку зарубіжних країн і їх права, але всі вони були не вдалими. Руська Правда – це оригінал, тому що на відміну від інших пам'яток, виникла на основі звичаєвого права Київської Русі без ніякого іншого впливу.

Найдавнішою є Коротка редакція Руської правди, яка відображає державну організацію і давньоруське право періоду становлення феодального ладу. Вона складається з Правди Ярослава [1-18 ст.], Правди Ярославичів [19-41 ст.], Покону вирного [ст. 42], Уроку мостикам [ст. 43]. Вважають, що Правда Ярослава з'явилась у 10-30-ті роки XI ст. Предметом правового захисту виступає життя та тілесна недоторканність феодалів і князівських дружинників; вона регулює питання власності, володіння, спадкоємства [3, с. 79]. Чітко простежується специфіка феодального права як права-привілею панівних станів.

Просторова редакція Руської правди почала формуватися у другій половині XI ст. і остаточно склалася у XII ст. (період князювання Володимира Мономаха та його сина Мстислава – Є.К.). Просторова редакція, містить 121 статтю за Троїцьким списком, відображає еволюцію феодального права внаслідок подальшого соціально-економічного й політичного розвитку Київської держави.

Таким чином, Просторова редакція Руської Правди регулювала набагато ширше коло суспільних відносин, ніж попередні пам'ятки культури Київської Русі. В ній вже набагато детальніше були викладені норми цивільного, процесуального, кримінального, сімейного та інших галузей права.

Третя редакція Руської правди – Скорочена, містила 50 статей за IV Троїцьким списком і розглядається дослідниками як переробка у XV ст., чи, навіть у XVII ст. одного зі списків Просторової редакції Руської Правди.

Отже, найвизначнішою пам'яткою серед писемних джерел права періоду Київської Русі є “Руська Правда” – звід законів, найвідоміша пам'ятка давньоруського княжого законодавства, що встановлювала внутрішньодержавні феодальні відносини Київської Русі. Руська правда – основне джерело пізнання суспільного ладу, держави і права Давньоруської держави. Збірник базується на нормах звичаєвого права та містить норми різних галузей права, насамперед цивільного, кримінального й процесуального. “Руська Правда” є підтвердженням того, що наші пращури – засновники української державності – були носіями високої правової культури, яка базувалася на звичаях предків, і поступово, зі становленням держави, перетворювалася у норми звичаєвого права, а уже згодом – у систему правових норм, що склалися із санкціонованих державними структурами тих же звичаїв. Руська Правда є важливим історичним джерелом, яке допомагає дослідникам відтворювати діяльність адміністративного княжого апарату, виявляти певні недоліки суспільного розшарування. Руська Правда становить важливе джерело для пізнання найдавніших норм українського звичаєвого права, а згодом княжого законодавства і судових вироків.

Література

1. Історія українського права /За ред. О.О.Шевченка. – К., 2001. – 214с.
2. Терлюк І.Я. Історія держави і права України. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2011. – 944с
3. Іванов В. М. Історія держави і права України: підручник. – К.: КУП НАНУ, 2013. – 892с.
4. Бантиш-Каменский Д.Н. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетьманства. – К.: Час, 1993. – 656 с.
5. Юшков С.В. Исследование по истории русского права. Новокузнецк, 1925. – 151с.
6. Тихомиров М.Н. Исследования о Русской Правде. Происхождение текстов. – М.: Изд-во АН СССР, 1941–263 с.
7. Кушинська Л. А. Звичаєве право та його еволюція у східнослов'янському суспільстві VI-XI ст.: Монографія. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 142 с.